

*др Јован Славнић,
редовни професор Економског факултета у Новом Сагу*

ПРАВНА ПРИРОДА ПОЛИСЕ ОСИГУРАЊА У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРАВУ

І ПОЈАМ ПОЛИСЕ И ЊЕНЕ ОСОБИНЕ, СASTOЈЦИ ПОЛИСЕ, ИЗВОРИ ПРАВА

1. Полиса је исправа чијим се потписивањем од стране осигуравача и осигураника, односно уговарача осигурања закључује уговор о осигурању и осигуравач потврђује да је прихватио да осигураника осигура од одређеног догађаја с обзиром на који се закључује осигурање, тј. осигураног случаја и да ће њему или законитом имаоцу ове исправе, када се догоди осигурани случај, исплатити одређену накнаду или своту одређену уговором.

Изложени појам полисе који упућује на њено својство форме уговора о осигурању, средства доказа о постојању и садржини закљученог уговора и особину хартије од вредности, одговарао би најважнијем законском акту којим се у Југославији уређује уговор о осигурању. То је Закон о облигационим односима (ЗОО) од 1978. који регулише уговор о копненом имовинском осигурању и уговор о осигурању лица.

Закон о унутрашњој и поморској пловидби (ЗПУП) од 1977. којим се у Југославији регулише уговор о пловидбеном (укључив и ваздухопловном) осигурању, особине полисе пловидбеног осигурања одређују се на нешто другачији начин.

Треба приметити да мимо постојања два правна режима којима се у Југославији регулише уговор и други облигациони односи из осигурања да се на оне односе који нису уређени ЗПУП примењује ЗОО као *lex generalis* (чл. 23 ЗОО).

2. С обзиром да је полиса копненог имовинског осигурања и осигурања лица у југословенском праву форма закључења уговора о осигурању она мора да обухвати његове битне састојке и састојке који указују на њен уговорни карактер. У прву категорију састојака полисе — као форме у којој се закључује уговор о осигурању — улазе назначење: осигуране ствари или осигураног лица, односно у осигурању живота назначење имена и презимена лица на чији се живот односи осигурање као и датума његовог рођења; ризика обухваћеног осигурањем, односно у осигурању живота означање догађаја или рока од кога зависи настанак права да се захтева исплата осигуране своте; трајање осигурања и периода покрића; своте осигурања или да је осигурање неограничено и премије осигурања (код узајамних осигурања, доприноса). У другу категорију битних састојака полисе, оних који јој обезбеђују уговорни карактер, улазе назначење уговорних страна, датум издавања и потписи уговорних страна. У осигурању живота ако се оно односи на случај смрти неког трећег лица битним састојком полисе сматра се и потписана изјава осигураног трећег лица на полиси да је оно сагласно с осигурањем и сумом на коју се осигурава. У осигурању живота које је закључено за део живот осигураника, у полиси морају бити наведени услови под којима уговарач осигурања може од осигуравача да захтева исплату њене откупне вредности и начин на који се она израчунава, као и услови под којима осигуравач може на захтев уговарача осигурања да овоме исплати предујам, могућност да се износ предујма врати осигуравачу, назначење висине каматне стопе и последица неплаћања доспеле камате на предујам.

Битни састојци полисе су одређени у чл. 902, а полисе осигурања живота и чл. 943/1-2, чл. 946/3, чл. 954/2. и чл. 955/4 ЗОО.

3. Независно којој од изложених категорија припадају битни састојци полисе који јој обезбеђују својство форме у којој се закључује уговор о осигурању поједини од њих чине, у исто време, битне састојке који полисе опредељују својство хартије од вредности (назначење своте осигурања, односно да је осигурање неограничено што представља обавезу која произилази из полисе као хартије од вредности, датум издавања полисе и потпис уговарача као издаваоца полисе). То одговара начелу формализма које долази до изражаја код свих хартија од вредности и оно је изражено у општем правилу ЗОО о битним састојцима сваке облигационо-правне хартије од вредности (чл. 235). У састојке полисе као хартије од вредности према том општем правилу улази и назначење фирме, односно назива и седишта издаваоца хартије од вредности, назначење места издавања полисе, означење исправе да је полиса осигурања, као и имена лица на кога полиса гласи, односно по чијој наредби она гласи или означење да гласи на доносиоца. Тај састојак се у полиси према посебној одредби ЗОО о састојцима полисе из чл. 902/6. одређује према споразуму уговарача. Изузетак је осигурање живота у коме полиса не може да гласи на доносиоца. Пошто се полиса издаје у серији, она као хартија од вредности која се издаје на тај начин, мора да садржи и серијски број.

4. Осигуравајуће организације у Југославији (заједнице осигурања имовине и лица и њихови организациони делови са својством правног лица) послују по јединственим општим условима осигурања. Поред општих услова оне су за сваку врсту осигурања донеле посебне услове. Између њих постоје мање или веће разлике, као што је случај са Условима за осигурање моторних возила.

5. Одредбе о полиси садржане су у општим условима. Неки општи услови регулишу питање битних састојака полисе на исти начин као и одредбе ЗОО (нпр. чл. 2. Општих услова за осигурање имовине Заједнице осигурања „Дунав“ из Београда). На тај се начин одредбе које по закону чине битне састојке полисе налазе и у условима осигурања. Јасно, то нема неког рационалног смисла јер се ради о императивним одредбама закона. Значајно је истаћи да је у општим условима такође назначено да полиса по споразуму уговарача може да гласи на одређено лице (на име), по наредби или на доносиоца. Југословенске осигуравајуће организације полисе, међутим, издају искључиво у форми исправе на име. Тиме полиси осигурања а priori одузимају својство исправе по наредби и на доносиоца и онемогућавају њен пренос правним инструментима подешеним за пренос хартије од вредности по наредби и на доносиоца — индосаментом, односно традицијом полисе. Оне, осим тога, у условима осигурања нису предвиделе, и у пословању не користе регистре у које би убележавале пренос права из полиса које гласе на име (чл. 242. и 246/2. ЗОО). Такође, оне не воде регистре о пријему писмених обавештења о преносу права из ових полиса, што је, ако се не води регистар хартија од вредности, начин да се пуноважно изврши пренос права из хартија од вредности на име (цесија). Југословенске осигуравајуће организације то не чине, јер не допуштају пренос ни ових полиса. Дакле, полисе на име третирају искључиво као легитимационе папире.

6. Уговор о пловидбеном осигурању је консенсуалан уговор. Ипак, осигуравајуће организације и у овом осигурању издају уговарачу полису. Издавање полисе је међутим, овде уговорна обавеза осигуравача. Осигуравач је издаје само на захтев уговарача осигурања (чл. 689/1-2. ЗПУП). Пошто је она, дакле, предмет регулисања уговора, тј. услова осигурања, ЗПУП не одређује састојке полисе, како то чини ЗОО, већ само прописује да „полиса треба да садржи све одредбе из закљученог уговора о осигурању којим се утврђује обавеза осигурача на накнаду штете из осигурања“ (чл. 689/3). Према томе, ЗПУП опредељује полиси дејство доказа о закљученом уговору о пловидбеном осигурању. Ипак, овај Закон одређује полиси пловидбеног осигурања и дејство негоцијабилне исправе (чл. 697/2). Када је, наиме, „полиса издата пренос права из осигурања врши се индосирањем полисе или на други одговарајући начин“ (који одговара облику у коме је она издата). То значи да и полиса пловидбеног осигурања мора да садржи све битне састојке која има полиса копненог

имовинског осигурања и осигурања лица као негоцијабилна исправа, односно хартија од вредности.

Међу тим састојцима посебно истичемо означење облика полисе, што ће рећи да она обавезно садржи назначење одређеног лица на које гласи, клаузулу по наредби или клаузулу на доносиоца, у зависности од споразума уговарача (чл. 902/6 ЗОО).

7. Југословенски правни писци се углавном слажу да полиса пловидбеног осигурања може бити издата да гласи на име, по наредби и на доносиоца⁽¹⁾. Поједини аутори оспоравају, међутим, полиси својство хартије на доносиоца, јер не виде њену практичну вредност, као што јој оспоравају могућност преноса на друге начине осим индосаментом и њено својство хартије од вредности у транспортном осигурању уопште, дакле и код копнених транспортних осигурања на чију полису се иначе примењују одредбе ЗОО⁽²⁾.

II ПОЛИСА КАО ФОРМА УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ

8. У југословенском праву полиса је обавезна форма за закључење уговора о осигурању (форма *ad solemnitatem*). У том смислу је у чл. 901/1 ЗОО прописано: „Уговор о осигурању је закључен кад уговарачи потпишу полису осигурања или лист покрића.“ Међутим, о домаћају законске одредбе о полиси као форми уговора о осигурању нема јединственог става.

Према првом гледишту, правило о закључењу уговора о осигурању потписивањем полисе од стране уговарача представља само конкретизацију општег правила о закључењу облигационог уговора састављањем писмене исправе. Због тога се од њега може увек одступити и уговор о осигурању је пуноважно закључен и онда када су се уговарачи, уместо потписивањем полисе, о битним састојцима уговора споразумели разменом писама, телепринтерских обавештења или неким другим писменим средствима које омогућава да се с извесношћу утврди садржина и давалац изјаве (чл. 72/4 ЗОО)⁽³⁾.

Према другом, уговор о осигурању је пуноважно закључен неким другим писменим средством једино онда када је то сходно, чл. 900/2. ЗОО, у несумњивом интересу осигураника, када се и иначе, уколико није забрањено законом, може одступити од императивних одредаба ЗОО. Писци који у одредби чл. 900/2. ЗОО виде аргуменат за могућност одступања од полисе као форме уговора о осигурању се не изјашњавају прецизно о условима који треба да буду испуњени да би се остварио несумњиви интерес осигураника и да би се уговор о осигурању, уместо потписивањем полисе, могао пуноважно да закључи неким другим писменим средством које садржи битне састојке уговора. То гледиште, према томе, не даје основу за оцену ширине допуштеног одступања од правила о полиси осигурања као основној форми уговора о осигурању у југословенском праву⁽⁴⁾.

Према трећем гледишту, полиса осигурања је квалификовани облик форме уговора и од ње се, по правилу, не може одступити уколико се претендује да се пуноважно закључи уговор о осигурању. Оно, ипак, прихвата одступања од полисе као конститутивне форме уговора о осигурању кад је то у несумњивом интересу осигураника. Међутим, залаже се и чини напор да се услови за утврђивање тог интереса о коме се у југословенском праву не води озбиљнија дискусија стриктно дефинишу и одступања од полисе као форме уговора о осигурању, што уже одреде⁽⁵⁾.

(1) Д. Павић, *Пловидбено осигурање*, књига I, Загреб, 1986, стр. 126; Б. Јакаша, *Право осигурања*, Загреб, 1971, стр. 88.

(2) В. Томашић, *Пренос права из пловидбеног осигурања (II)*, „Осигурање и привреда“, бр. 9/1987, стр. 20 и *Транспортно осигурање*, Београд, 1987, стр. 68—69.

(3) И. Јанковић, *Коментар ЗОО*, II књ., редактори Б. Благојевић и В. Круљ, Београд 1984, стр. 1939.

(4) Н. Николић, *Постанак уговора о осигурању*, „Осигурање и привреда“, бр. 2/80, стр. 14; П. Шулејић, *Право осигурања*, Београд, 1980, стр. 152.

(5) Ј. Славнић, *Примена неких одредаба Закона о облигационим односима заједничких за имовинска осигурања и осигурања лица, Закон о облигационим односима 1978—1988, Књига о десетогодишњици*, стр. 240—248.

9. Општи услови за осигурање имовине југословенских осигуравајућих организација су прихватили основно правило ЗОО о закључењу уговора о осигурању (нпр. чл. 2. Општих услова заједнице осигурања „Дунав“).

Општи услови за осигурање лица од последица несрећног случаја, у одредби која носи рубрум „Закључење уговора“, утврђују правило које о форми уговора о осигурању имају Општи услови за осигурање имовине — да се уговор, који се иначе може закључити на основу писмене или усмене понуде, сматра закљученим кад уговарач и осигурач потпишу полису осигурања или лист покрића (нпр. чл. 3/7. у вези са ст. 1. Општих услова Заједнице осигурања „Дунав“ од 1986. године). Већ у следећој одредби која има рубрум „Форма уговора о осигурању“ правило о полиси као форми уговора о осигурању се дерогира и предвиђа се да „Уговор о осигурању лица од последица несрећног случаја и сви додаци уговора морају бити закључени само у писменој форми“ (чл. 4/1).

И Општи услови за осигурање живота се уместо да прихвате основно законско правило о закључењу уговора о осигурању потписивањем од уговарача полисе опредељују за један „умеренији“ облик формализма. Он се састоји од потписивања писмене понуде за осигурање живота коју је на образцу осигуравача саставио осигураник, односно уговарач осигурања и њеним потписивањем од осигуравача. Пошто је уговор о осигурању закључен, следи издавање полисе. Полиса није, међутим, према Општим условима за осигурање живота правни акт уговорног карактера, како то предвиђа ЗОО, него једностранни акт. Њу потписује само осигуравач. Из ове одредбе о полиси у Општим условима следи одредба о њеном својству исправе тј. доказа о закљученом уговору о осигурању (чл. 3/3. и чл. 4/1. и 3. Општих услова Заједнице осигурања „Дунав“ од 1986. године). Други, још „поједностављенији“ облик форме у коме се закључује уговор о осигурању живота произашао је из сопствене праксе југословенских осигуравајућих организација. Он обухвата састављање писмене понуде за осигурање живота на образцу осигуравача коју потписује искључиво осигураник и издавање полисе коју потписује само осигуравач.

Изван случаја када то ЗОО захтева, полиса се у својству форме уговора о осигурању може појавити и у случајевима када се о томе споразумеју уговарачи.

III ПОЛИСА КАО ДОКАЗНО СРЕДСТВО

10. За разлику од неких правних система у којима полиса представља једино доказно средство о постојању и садржини закљученог уговора о осигурању⁽⁶⁾, или једну од писмених исправа помоћу којих се искључиво може доказивати уговор о осигурању⁽⁷⁾, у југословенском праву полиса је само један од могућих доказних средстава о закључењу и правима и обавезама страна из уговора о осигурању. Наиме, поред полисе као најважнијег и најпотпунијег доказа о уговору о осигурању, у југословенском праву се могу користити и друге писмене исправе, као што су писмена понуда осигурања, затим сведоци и сва друга доказна средства. У доказивању садржине уговора о осигурању важна је околност да полиса чини редовно доказ о извршеној обавези на исплату премије, или њеног дела, с обзиром да један од података које осигуравајуће организације облигаторно уносе у полису јесте и констатација да је она плаћена, односно да је исплаћена једна од рата премије. Треба истаћи да је увођењем компјутерске обраде полиса у пословању југословенских осигуравајућих организација које је започело од 1968. године особина полисе као средства доказа умногоме изгубила у значају.

IV ПОЛИСА КАО ИСПРАВА О ДУГУ

11. Полиса има својство исправе о дугу онда када осигуравач исплаћује накнаду или своту осигурања одређену уговором осигураника само уз предају полисе. Та особина полисе која је опредељује, према терминологији која се користи у упоредном праву, као квали-

(6) Члан 8. Закона о уговору о осигурању Француске.

(7) Члан 1888/1. Грађанског законика Италије.

фиковану исправу о дугу, била је у ранијем југословенском праву (периоду до усаглашавања услова осигурања југословенских осигуравајућих организација са ЗОО), регулисана у Општим условима за осигурање живота. У новом југословенском праву улога полисе као исправе о дугу се не регулише више ни уговором, односно Општим условима за осигурање живота. Вероватан разлог томе је што она произилази из одредбе ЗОО којом се утврђује вршење права из осигурања у случају осигурања за туђи рачун и осигурања за рачун кога се тиче (чл. 905/1-2), као и одредбе о притворима осигураваача против захтева доносиоца полисе за исплату накнаде или своте осигурања (чл. 921/1).

12. Дејство полисе као исправе о дугу испољава се у томе да њена предаја осигуравачу чини правну претпоставку за успешно остваривање осигураниковог потраживања, за исплату своте осигурања. Стога осигуравач може да одложи исплату док му осигураник не уручи полису, или одлуку суда о амортизацији ако је полиса загубљена (када полиса постоји и налази се код трећег лица нпр. уговараача осигурања у случају осигурања за туђ рачун или осигурања за рачун кога се тиче, ризик њеног прибављања и предаје осигуравачу сноси осигураник ако у томе не успе). То практично значи да својство полисе као исправе о дугу има за правну последицу да осигуравач не пада у допњу с исплатом своте осигурања све док му се не преда полиса или одлука о амортизацији, те да наступа пролонгирање уговором одређеног рока за исплату своте осигурања од стране осигураваача све док му осигураник не уручи полису⁽⁸⁾. Полиса с оваквим дејством погађа и свако лице које хоће то право да оствари (наследник осигураника или друго лице коме је износ своте осигурања уступљен). И оно је као и осигураник дужно, кад прими исплату, да врати полису осигуравачу, осим ако је у имовинским осигурањима штета била делимична, односно у осигурању лица од последица несрећног случаја ако није наступила смрт или потпуни инвалидитет осигураника када осигуравач у полису ставља белешку о извршеној исплати. Када је полиса враћена, тј. налази се код осигураваача, постоји оборива претпоставка о извршеној исплати своте осигурања.

13. Полиса с оваквим дејством је истовремено и исправа код које долази до изражаја једна од особина начела инкорпорираности својствена оним исправама које имају правну природу хартије од вредности. Међутим, ова особина полисе, према којој је реализација потраживања на исплату своте неодвојива од постојања саме полисе, није још довољна да јој одреди у југословенском праву својство хартије од вредности. То својство испољавају и исправе које су по својој природи легитимациони папир.

Треба, међутим, напоменути да особина полисе у изложеном смислу исправе о дугу супсумира улогу полисе као доказног средства. Зато осигуравач може (али и не мора) да осигуранику који је загубио полису, своту осигурања исплати и када он не располаже одлуком о амортизацији већ неким другим доказним средством о постојању уговора о осигурању и његовој садржини.

14. За разлику од ЗОО који индиректно, ЗПУП изричито регулише улогу полисе пловидбеног осигурања као исправе о дугу. Према овом законском акту осигуравач није дужан да изврши своје обавезе из закљученог уговора о осигурању пре него што осигураник поднесе полису. А кад осигураник не може да поднесе полису због тога што је она изгубљена, осигуравач није дужан да исплати своту осигурања док му осигураник не пружи одговарајуће обезбеђење (чл. 696/4).

V ПОЛИСА КАО ЛЕГИТИМАЦИОНИ ПАПИР

15. Према гледишту које је прихваћено у упоредном праву, полиса има ово својство онда када је снабдевена легитимационом клаузулом. У том својству она се издаје у форми полисе на име (осигураник је познат) која садржи клаузулу да се обавеза на своту осигура-

(8) У уговорима о осигурању на које се примењује ЗОО доспелост обавезе осигураваача да исплати накнаду или своту осигурања одређује се уговором, а рачуна од дана када је осигуравач добио обавештење да се осигурани случај догодио, односно од дана када је утврђено постојање његове обавезе и њен износ ако је за утврђивање његове обавезе или износа потребно извесно време. Тај рок, међутим, уговором о осигурању не може бити одређен у дужем трајању од 14 дана од догађаја од кога се рачуна (чл. 919/1-2).

ња може исплатити и сваком другом доносиоцу полисе (у европским правима, као што су Швајцарска и Немачка, углавном се издају у осигурању живота). Сматра се да таква полиса мимо тога што је снабдевена клаузулом на доносиоца нема због свог правног дејства правну природу хартије од вредности. Истиче се, наиме, да она остаје квалификациона доказна исправа из три основна разлога. Прво, што доносиоцу полисе осигуравач може али не мора да исплати своту осигурања. Друго, она није хартија од вредности јер упркос томе што је сваки доносилац полисе формално легитимисан да захтева њеном презентацијом од осигуравача исплату своте осигурања, он није на то овлашћен на основу самог поседовања полисе, већ треба да докаже чињенице на основу којих изводи своје право да захтева осигурану своту. Треће, доносиоцу полисе осигуравач може истаћи све приговоре које има из уговора, а не само оне који се односе на исправност полисе или који проистичу из њене садржине, као што су приговор да премија није плаћена, да је осигурани случај проузрокован намером или грубом непажњом и други⁽⁹⁾.

16. Као што смо напоменули, у југословенском имовинском копненом осигурању и осигурању лица полиса се према споразуму уговарача издаје или тако да гласи на одређено лице (на име), по наредби или на доносиоца (чл. 902/6. ЗОО). Према томе, југословенско позитивно право не предвиђа издавање полисе са легитимационом клаузулом. То је разлог да и у оним случајевима осигурања у којима унапред није познато ко ће бити осигураник, код тзв. осигурања за рачун кога се тиче, пошто у полиси осигураник не може бити тачно назначен, она се може издати тако да гласи на доносиоца. Југословенске осигуравајуће организације, иначе, у свом пословању не користе полисе са легитимационом клаузулом⁽¹⁰⁾. У имовинском копненом осигурању и осигурању лица оне издају полисе које искључиво гласе на име осигураника. Чак и онда када осигураник у часу закључења уговора није познат. Да ли је, међутим, полиса упркос томе што се не издаје са легитимационом клаузулом по својој правној природи легитимациони папир онда када гласи на име, као и да ли има својство ове исправе и онда када се издаје да гласи по наредби или на доносиоца, које гледиште заступа велики број правних писаца, или има природу хартије од вредности, могуће је дефинитивно одговорити тек након разматрања својства полисе као хартије од вредности. Овде истичемо само да ЗОО у својим општим одредбама о легитимационим папирима овима не опредељује дејства која се у упоредном праву приписују полиси која је снабдевена легитимационом клаузулом (чл. 257).

17. Легитимациони папири су у југословенском праву писане исправе, као што су железничке карте, позоришне, биоскопске и друге улазнице, бонови и друге сличне исправе које садрже одређену обавезу за њеног издаваоца (да изврши превоз, изведе представу, изда храну и друго), а у којима није означен корисник, односно поверилац, нити из њих или околности у којима су издате произлази да се могу уступити другоге.

На такве писмене исправе се примењују одговарајућа правила о хартијама од вредности (на доносиоца), као на пример, правило да је за располагање овом исправом њена презентација услов да би корисник остварио испуњење обавезе која из ње проистиче за издаваоца (начело инкорпорираности), правило о преносу традицијом исправе, односно права на потраживање обавезе означене у исправи ако ипак до њеног преноса дође и др.

Намена легитимационих папира је иначе иста као и оних материјалних исправа које називамо легитимационим знацима, који имају, међутим, другачије особине (чл. 258. ЗОО). То је, да уз презентацију исправе ималац докаже своје право да као поверилац у облигационом односу приликом чијег настанка је издат, захтева од издаваоца извршење обавезе која проистиче из такве исправе (нпр. превоз, улазак у салу ради праћења представе, или исплату одређене новчане своте, у примеру штедне књижице која гласи на доносиоца шифре и сл). Таква намена легитимационог папира, дакле, јасно опредељује да у југо-

(9) W. Koenig, *Schweizerisches Privatversicherungsrecht*, 3 Auflage, Bern, 1967, стр. 80; H. Eichler, *Versicherungsrecht*, Karlsruhe, 1965, стр. 91; П. Шулејић, *op.cit.*, стр. 172.

(10) Видети супротну констатацију: П. Шулејић, *op.cit.*, стр. 172—173 и Н. Николић, *Доказивање уговора о осигурању, Полиса осигурања и њен значај*, „Осигурање и привреда“, бр. 9-10/1984, стр. 31.

словенском праву издавалац мора да изврши обавезу која из ње произлази доносиоцу, с обзиром да је сваки доносилац легитимационог папира формално легитимисан да захтева извршење обавезе. Зато доносилац легитимационог папира није ни дужан да доказује чињенице на основу којих изводи своје право да захтева извршење обавезе као што је то случај у упоредном праву са полисом која је снабдевена легитимационом клаузулом. Ту обавезу на захтев издаваоца у југословенском праву има доносилац тзв. легитимационог знака.

Према томе, писане исправе у којима би био означен корисник, односно поверилац услуге као што су авионске карте, потврде складиштара о пријему робе на чување које су издате на име и друге (непреносиви товарни листови који гласе на име пошиљача или пријемача робе, итд.), не би имале „праву“ правну природу легитимационог папира. Оне су само доказ о закљученом уговору о превозу, уговору о ускладиштењу, односно другим одговарајућим правним пословима и сами за себе и немају, као што имају легитимациони папири, облигационо-правно дејство у смислу да њихов ималац може на основу њих самих захтевати од издаваоца исправе извршење одређене обавезе (нпр. да га издавалац као ваздухопловни превозник превезе или му складиштар врати робу која му је предата на чување), те да њиховим губитком или уништавањем и престаје то право имаоца исправе да од њеног издаваоца захтева и извршење одређене обавезе. Код уговора о превозу путника у ваздушном саобраћају или од уговора о ускладиштењу, путник, односно оставодавац своја права од превозника, односно складиштара остварује на основу самог (закљученог) уговора о превозу, односно уговора о ускладиштењу. Стога губитак или уништење авионске возне карте или потврде о пријему робе не утиче на правни однос између путника, односно оставодавца робе и превозника, односно складиштара. Право потраживања путника или оставодавца као поверилаца из уговора о превозу и уговора о ускладиштењу остају и мимо тога што они не поседују исправу о закљученом уговору. Својство повериоца из закљученог уговора путник и оставодавац могу доказивати и другим доказним средствима и зато сама презентација авионске возне карте или потврде о пријему робе превознику, односно складиштару није услов за остварење права на превоз, односно повраћај робе која права путник и оставодавац имају на основу закљученог уговора, као што поседовање авионске возне карте или потврде о пријему робе не утиче на само постојање тих права путника и оставодавца према возару, односно складиштару. Отуда је у случају губитка или уништења ових исправа, што није случај са легитимационим папирима, могуће на захтев имаоца такве изгубљене или уништене исправе издати њен дупликат. У погледу овде изложеног дејства ове писане исправе које гласе на име одређеног лица су сличне легитимационим знацима⁽¹¹⁾.

Такође треба запазити и следеће: легитимациони папир на име не сматра се „правним“ (исправније: правним) легитимационим папиром у смислу чл. 257. ЗОО и на њих се не примењују одговарајућа правила о хартијама од вредности. То значи да се за разлику од „правних“ легитимационих папира (легитимационих папира „на доносиоца“), легитимациони папири „на име“ не могу преносити. О тој разлици коју чини југословенско позитивно право између ове две врсте легитимационих папира мора се строго водити рачуна када се чине разлике између полисе и легитимационих папира, с једне, и, полисе и хартије од вредности с друге стране.

18. Полиса осигурања на име се у југословенском праву разликује, дакле, од „легитимационог папира на име“ у томе што је ималац полисе овлашћен да, на основу самог поседовања полисе, захтева исплату осигуране своте, те не мора да доказује чињенице на основу којих изводи право да захтева осигурану своту. Осим по овом свом дејству, оваква полиса осигурања се разликује од легитимационог папира и по својој форми, али и садржини.

(11) Легитимациони знаци су комади хартије, метала или неког другог материјала на пример, пластике и сл. од којих су израђени гардеробна или други знаци на којима је редовно утиснут неки број, или наведен број предатих предмета и који обично не садржи ни означавање повериоца нити: нешто одређено о обавези њиховог издаваоца (чл. 258. ЗОО).

Она мора да обухвати све оне састојке који су у ЗОО предвиђени као обавезни и као такви се сматрају неодвојивим условом за пуноважност ове исправе (састојке легитимационог папира одређује њихов издавалац сам или у споразуму са уговарачем). Уз овакву форму, из њене садржине, услова који су на њој одштампани или њиховог текста који осигуравач има дужност, према чл. 902/3. ЗОО, да преда уговарачу осигурања приликом закључења уговора, ако ти услови нису штампани на самој полиси, произилази да се оне могу уступити другоме. Негоцијабилност полисе, за разлику од легитимационог папира, једна је од основних особина полиса у развијеним економским системима, те и саме околности у којима се она издаје упућују да јој је основна намена да се њеним уступањем преносе права из осигурања.

19. Разлике између форме и садржине полисе на име, њеног дејства и њене намене према форми и садржини, дејству и намени „легитимационих папира на име“ у југословенском праву, присутне интензивније нарочито у погледу негоцијабилности и код осталих врста полиса, јасно указују да полиса копног имовинског осигурања и полиса осигурања лица у југословенском праву немају природу легитимационих папира. Поједине врсте полиса имају само неких сличности по свом дејству са легитимационим папирима (оним у којима није означен корисник). То је случај са полисом на доносиоца. Она је блиска са легитимационим папиром утолико што је сваки доносилац полисе, као и легитимационог папира, формално легитимисан да захтева од осигураваача исплату осигуране своте, односно издаваоца исправе извршење обавезе. Дакле, доносилац и полисе на доносиоца и легитимационог папира не мора да доказује своје право на потраживање. Кад је реч о дејству полисе на доносиоца, што је присутно и код полисе по наредби и полисе на име, које се испољава и код легитимационог папира, а то је да издавалац може доносиоцу исправе истаћи приговоре из закљученог уговора поводом кога је исправа издата, можемо констатовати да је оно оригинално својствено управо исправи која има природу хартије од вредности (No. 15). О томе ће бити речи у одељку о полиси као хартији од вредности.

VI ПОЛИСА КАО ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ

20. Поводом питања својстава полисе као хартије од вредности у југословенској литератури су испољена три гледишта. Једно полиси оспорава то својство и опредељује се за полису као легитимациони папир⁽¹²⁾, друго које својство хартије од вредности признаје само полиси по наредби, а полису на име и полису на доносиоца, као и прво гледиште, сматра легитимационим папиром⁽¹³⁾, и треће које полиси признаје природу хартије од вредности⁽¹⁴⁾.

Заступници првог и другог гледишта истичу да постоји сличност између полисе и одговарајуће врсте хартије од вредности и у разлоге за то убрајају исте оне особине полисе на којима заговорници трећег гледишта заснивају становиште о полиси као хартији од вредности. То су форма у којој се полиса издаје (полиса на име, по наредби и на доносиоца), и својство негоцијабилности полисе. Ригидни у критичи правне природе полисе као хартије од вредности, они полазе од става да полиса мора, да би имала ове особине, да у потпуности поседује (општа) својства одговарајуће хартије од вредности (хартије на име, хартије по наредби или хартије на доносиоца). Зато особинама због којих полиса одступа од особина одговарајуће хартије од вредности дају превагу и у њима виде разлоге да бране становиште о полиси као легитимационом папиру. Истичући особине полисе који јој негирају природу хартије од вредности заговорници овог гледишта праве извесну разлику између полисе копног имовинског осигурања и полисе осигурања лица.

21. Свој став да полиса осигурања имовине није хартија од вредности, образлажући тиме што истичу да имаалац полисе, индосатар или други (законити имаалац полисе на до-

(12) В. Томашкић, *Транспортно осигурање*, стр. 68—69; И. Јаковлец, *op.cit.*, стр. 787—788.

(13) П. Шулејић, *op.cit.*, стр. 173—174.

(14) Н. Николић, *op.cit.*, стр. 28—29; *Правна енциклопедија*, Београд, 1985, књ. 2, стр. 1148.

носиоца и цесионар) нема права из уговора о осигурању имовине само зато што поседује полису него због тога што има својство осигураника или што је као осигураник претпео штету пошто је на осигураној ствари наступио осигурани случај, као и да је то услов за стицање права из уговора о осигурању ако се полиса преноси пре него што наступи осигурани случај.

Чињеница је да права из свих имовинских осигурања да би могла бити уступљена другом лицу пре наступања осигураног случаја претпостављају да прибавилац осигуране ствари има интерес осигурања. То значи да лице на кога се преноси полиса мора бити власник ствари, залогопримац или носилац неког другог права на ствари које указује да оно има материјални интерес да штета на ствари не наступи (чл. 924. ЗОО). Тај основни елемент уговора о имовинском осигурању објашњава да је полиса *par excellence* клаузална исправа и да се на њу не могу применити сва правила која се примењују на пренос апстрактне облигационе хартије од вредности која гласи на новчано потраживање, каква је, нпр. меница (полиса може да гласи и на чинидбу). Сва правила о преносу индосаментом менице или друге облигационе хартије од вредности одговарајуће врсте не могу се применити ни на друге врсте хартије од вредности. Специјална правила којима се одступа од општих правила о преносу индосаментом или других одговарајућих начина преноса хартија од вредности постоје и код других облигационих хартија, а посебно стварноправних с обзиром на њихову каузалну основу (пример складишнице). То овим исправама ипак не умањује значај хартије од вредности и то им нико и не спори. Меница је као прва, основна и најважнија врста хартије од вредности, послужила као „модел“ за формулисање правила за друге облигационе исправе чијим преносом се без ограничења преносе права која су у њима садржана. На тај начин су она постала и из њих су формулисана општа правила о преносу облигационих хартија од вредности. Али, та правила не могу и није потребно да буду „пресликавана“ у потпуности на друге исправе да би их сврстали у хартије од вредности. Правне категорије, међу њима и робна документација, у које спада и полиса, као исправе од значаја за правне односе у току свог развоја попримају нова обележја или изражавају специфичности правног односа из кога су проистекле и не могу имати у потпуности особине једне изворне категорије каква је меница или, пак, све особине општих правила одговарајуће хартије од вредности. Никоме, нпр. не пада на памет да неким уговорима као што су уговори о обавезним осигурањима који су двостране изјаве воље али код којих не долази до изражаја у потпуности начело слободе уговарања јер се морају по закону закључити, или што уговорене стране не могу утврђивати у потпуности права и обавезе пошто су она императивним нормама закона унапред утврђена, да оспорава својство облигационих уговора. Такво гледиште би било одраз догматске свести и на тај начин посматрана ни полиса не би била хартија од вредности. Треба додати да у већини правних система полиса имовинског осигурања може бити преношена кад наступи осигурани случај на осигураној ствари независно од тога да ли лице коме је пренета полиса има својство осигураника или га нема. Када се наступањем осигураног случаја преноси полиса тиме се само стицаоцу полисе уступа једно новчано потраживање према осигурачу и за то није потребно да постоји каузалност између носиоца тог права и својства осигураника. То су општа правила о уступању облигационих потраживања из хартија од вредности и она се у југословенском праву примењују и на пренос права на наплату осигуране своте након наступања осигураног случаја.

22. Полиса имовинског осигурања тврди се, даље, нема правну природу хартије од вредности, с обзиром да јој то не обезбеђује правни режим приговора које може издавалац облигационе хартије да истиче њеном имаоцу. Према општим правилима о испуњењу обавеза из хартије од вредности, издавалац хартије може истицати приговоре из основног посла (посла поводом кога је издата хартија) само према имаоцу коме је он уступио хартију, али те недостатке не може истаћи против захтева неког потоњег имаоца (изузев оног који је примајући хартију од свог претходника знао или морао знати да му овај предаје хартију да би изабео приговоре које издавалац има према њему). Насупрот овом правилу израженом у чл. 256/2. и 3. ЗОО, према чл. 921/1. тог Закона осигуравац може доносиоцу полисе и

другом лицу које се на њу позива истаћи све приговоре које има у вези са уговором према уговарачу осигурања (нпр. да премија није плаћена и да његова обавеза за осигуравајућу заштиту није настала, да уговарач осигурања није пријавио све околности значајне за оцену ризика и др).

Треба, међутим, приметити да истакнуто дејство полисе према њеном имаоцу овој не одузима својство хартије од вредности. Једна исправа задржава својство хартије од вредности и онда када против захтева сваког имаоца хартије од вредности издалац може да истиче приговоре из основног посла. У том смислу у ст. 4, чл. 256. ЗОО је утврђено као опште правило да се посебним законом могу одредити и друге врсте приговора код појединих хартија од вредности. Самим тим, ако је ЗОО одређено да се могу посебним законом предвидети („други“) приговори које може код појединих врста хартија да истиче издалац против захтева њеног имаоца, осим оних који су одређени у ст. 1-3, чл. 256, разумљиво је да се они могу утврдити и у погледу хартија од вредности које нормира ЗОО оним законом који то правило утврђује, тј. самим ЗОО (логичко тумачење чл. 254/4. ЗОО). И он то чини у погледу полисе у одредби чл. 921/1.

Јасно је да је овако широку могућност приговора код полисе ЗОО предвидео управо имајући у виду раније истакнуту особину ове исправе. Полиса је идиом за каузалну хартију од вредности. То је основни разлог због чега осигуравач као издалац полисе може да истиче имаоцу полисе све приговоре које има у вези са уговором према лицу са којим је закључио уговор о осигурању. Специфичност статуса осигуравајућег фонда из кога се измирују обавезе из основа уговора о осигурању су, уз остале, такође, биле мотив да ЗОО призна осигуравачу право да истиче приговоре из закљученог уговора према сваком имаоцу полисе.

23. Полиси осигурања се оспорава својство хартије од вредности и због тога што код ње потраживање имаоца није у потпуности тесно везано за саму исправу, као што је то случај према општим правилима о остваривању права из хартија од вредности (чл. 239. и 240. ЗОО). Овај аргумент о непотпуној примени начела инкорпорираности које се примењује на хартије од вредности који истичу заговорници полисе као легитимационог папира односе се на полису осигурања лица и на том месту ће бити размотрен.

24. Разлог који се истиче за полису имовинског осигурања да није хартија од вредности већ легитимациони папир услед тога што се поводом изгубљене полисе не спроводи амортизациони поступак, такође, не стоји. Тај разлог као и могућност да се истичу приговори из чл. 921/1. ЗОО је, иначе, „недостатак“ и полиса осигурања лица. Он је неоснован због тога што ЗОО ни било којим другим законом није забрањена амортизација изгубљене полисе. Управо полазећи од супротног гледишта југословенске осигуравајуће организације су у Општим условима за осигурање живота предвиделе амортизацију изгубљене полисе (пример чл. 22. Општих услова за осигурање живота Заједнице осигурања имовине и лица „Дунав“). Оне су за амортизацију полисе нашле ослонац у чл. 260. ЗОО према коме се свака изгубљена хартија од вредности која гласи на име или по наредби може амортизовати уколико посебним законом није другачије одређено.

25. Полиси осигурања лица заговорници полисе као легитимационог папира признају далеко већу сличност са хартијама од вредности него полиси копненог имовинског осигурања. Ову сличност уочавају у том што се она може преносити и пре наступања осигураног случаја (чл. 962. ЗОО), као и што се полиса осигурања живота може дати у залогу индосаментом када гласи по наредби, односно у осигурању лица од последица несрећног случаја, ако гласи на доносиоца, када она буде предата повериоцу (чл. 956. и 990. ЗОО). Приметимо да би ова правила о залагању полисе осигурања лица *per analogiam* важила и за залагање полисе осигурања имовине.

Први разлог због чега се, по њима, полисе осигурања лица не могу сматрати хартијама од вредности је што се оне, иако се могу користити за пренос своје осигурања пре и после наступања осигураног случаја, не могу преносити потпуно слободно (чл. 962. ЗОО). Због тога, што је, како се наводи, кориснију осигурања за пренос полисом права на наплату своје осигурања потребан писмени пристанак уговарача осигурања, односно. ако се осигурање односи на живот неког другог лица, пристанак и тог лица (чл. 962).

Други разлог због кога полиса осигурања лица није хартија од вредности је то, како констатују ови правни писци, што код ове полисе њеног законитог имаоца уговарач осигурања може да лиши права на осигурану своту, односно потраживања које му је уступљено. То није могуће, истичу ови писци, са потраживања из хартија од вредности код којих законитог имаоца хартије нико не може да лиши права из хартије. Код полисе та могућност, међутим, постоји јер права имаоца полисе на своту осигурања престају ако уговарач осигурања затражи од осигураваача исплату откупне вредности полисе (чл. 954. ЗОО), као што он може и опозвати одредбу полисе којом се свота осигурања додељује одређеном лицу (чл. 959).

Када наводе случај из ЗОО о ограничењу својства негоцијабилности код полисе осигурања лица, правни писци испуштају да наведу да се оно односи само на полису осигурања живота закљученог у корист трећег лица и који корисник преноси на другог пре наступања осигураног случаја. А када истичу да код полисе осигурања живота законити имаоца полисе може бити лишен права на осигурану своту због захтева уговарача осигурања да му осигуравач исплати откупну вредност полисе и предујам, „заборављају“ да наведу да се захтев за исплату откупне вредности полисе и предујма може истаћи само код полисе осигурања живота закљученог на цео живот осигураника и, такође, само пре наступања осигураног случаја и уз истовремено испуњење још читавог низа услова. Овде је у питању иначе једна врста осигурања живота које не спроводе југословенске осигуравајуће организације. Такође, пропуштају да примете да уговарач осигурања може лишити осигуране своте само законитог имаоца полисе осигурања живота закљученог у корист трећег лица и то онда када је корисник покушао убиство осигураника, а ако је свота осигурања додељена без накнаде, онда под условима прописаним за опозив поклона.

26. Како објаснити ове ситуације код појединих врста полиса осигурања живота и да ли оне, с обзиром на услове које утврђује ЗОО, одузимају полиси осигурања лица особину хартије од вредности због тога што се у њима ограничава полиси својство негоцијабилне исправе или њен законити имаоца лишава права на осигурану своту, односно полису (у чему се може сагледати појава одступања од презентационог карактера полисе, тј. једног од обележја начела инкорпорације које је својствено хартијама од вредности).

Као прво, треба навести да истакнуто ограничење негоцијабилности полисе и могућност да законити имаоца полисе буде лишен права из полисе долази у обзир код одређених врста полисе осигурања живота и да се због тога не може паушално тврдити да све полисе осигурања лица нису хартије од вредности. У осигурању лица се издају и полисе од последица несрећног случаја и на њих се наведено ограничење негоцијабилности и могућности да законити имаоца буде лишен права из осигурања не примењује.

Друго, уговором о осигурању живота приоритетно се мора обезбедити заштита интереса уговарача осигурања, односно корисника осигурања живота. То је правно-политички принцип који се мора постићи нормама о заснивању и положају субјеката у овом осигурању. Он има приоритет у односу на правно-политичке принципе на којима се уређују правила о преносу права и друга правила о полиси као хартији од вредности. То објашњава због чега правила о преносу полисе осигурања живота у одређеним случајевима и под стриктно прописаним условима у погледу њеног преноса и дејства према законитом имаоцу одступају од општих правила о преносу и дејству хартије од вредности према њеном законитом имаоцу.

Треће, истакнути изузеци су специфичне ситуације, посебни, изузетни случајеви полиса осигурања лица код којих се одступа од општег правила о слободном преносу права из осигурања и правила о неокрњеном праву законитог имаоца полисе да остварује права из осигурања. Ова правила, као и сваки изузетак од општег правила, заједничког за све хартије од вредности, само потврђују општа правила, што ће рећи да полиса припада групи исправа које су по својој правној природи хартије од вредности. Исто као што је, нпр. забрана сваког преношења хартије од вредности, изузетак од правила о њеном слободном преносу. Ипак, и она се појављује код неких хартија од вредности у југословенском праву, а то тим исправама не одузима својство хартије од вредности (пример чекова које издају

банке власницима текућих рачуна ради плаћања на терет средстава са текућих рачуна чија је забрана преноса установљена, у складу са одредбом чл. 249/4. ЗОО, посебним законом).

27. Оно што полиси копненог имовинског осигурања и осигурања лица обезбеђује поред функције коју она има, својство хартије од вредности и што редовно из свог разматрања испуштају аутори који испитују правну природу полисе и заговарају њено својство легитимационог папира, јесте да код ње долази до изражаја онај минимум особина који је заједнички за све хартије од вредности. Овде су у питању она својства која када су кумулативно присутна код једне исправе ову разграничавају од легитимационог папира. То је да су оне писмене исправе издате у строго прописаној форми, затим, исправе које се односе на неко имовинско право и најзад, исправе код којих долази до изражаја тзв. начело инкорпорације. Од ових особина које долазе до изражаја код полисе нешто ближе објашњење захтева само трећа. Ова особина полисе као и сваке хартије од вредности означава да је постојање, пренос и реализација имовинског права које проистиче за имаоца полисе — права да се од осигураваача захтева исплата осигуране своте — неодвојиво од постојања саме полисе. Сходно овој особини полисе, ако није дошло до издавања полисе право на наплату осигуране своте још није настало. Исто тако, у случају губитка полисе, право на наплату осигуране своте више се не може пренети на друго лице, оптеретити залогом у корист другог нити реализовати. Пренос саме полисе на друго лице и њено поседовање су, дакле, услов за пренос права на наплату своте осигурања, њено залагање и наплату. То су, иначе, сва она дејства полисе која смо управо размотрили у овом одељку, одељку о полиси као форми уговора о осигурању и полиси као исправи о дугу. Постојање изузетака на које смо указали код полисе, у односу на опште особине хартија од вредности, долази до изражаја и код других исправа. Они јој не одузимају својство хартије од вредности, већ само потврђују да спада у ред исправа које су по својој правној природи хартије од вредности.

28. Гледиште о полиси као легитимационом папиру трпи озбиљне критике и с економског аспекта. Залагање правних писаца да је полиса легитимациони папир, дакле, исправа од маргиналног правног и економског значаја утире свест код пословодних и руководећих кадрова у осигурању и привреди уопште, као и креатора привредног система, о капиталном значају за економски и правни промет издавања полиса осигурања, пре свега у осигурању живота, као негоцијабилних исправа, тј. исправа које имају природу хартија од вредности. Зато није изненађујуће да југословенске осигуравајуће организације у копненом имовинском и осигурању лица издају полисе искључиво на име уговараача осигурања, односно осигураника и што им не признају циркулациону способност. На тај начин им одређују природу легитимационих папира и одузимају негоцијабилност, а тиме и економски значај који им уз ову функцију хартија од вредности следеу. Пошто не издају полисе у форми исправа по наредби, осигуравајуће организације таквим својим пословањем, на пример, у осигурању живота онемогућавају да оне буду залагане и коришћене, поред осталих функција, у циљу развоја привреде (залогом полиса осигураваача живота у развијеној привреди могуће је добити кредит за изградњу стана и пословног простора или оснивање предузећа, задруга и других погона мале привреде). На макроекономском плану посматрано пословање са полисама осигурања живота као легитимационим папирима на име осигуравајуће организације дестимулише закључивање уговора о осигурању живота, а тиме и раст средстава акумулације. На тај се начин оне индиректно опирају привредној реформи. Привредна реформа у економској кризи у којој се Југославија налази полази од два основна циља: да се изврше темељне промене у привредном систему и промене у структури привреде. Међутим, познато је да би се структура привреде могла да мења потребно је, с једне стране, извршити промене у развојној оријентацији привреде, подстицати технолошки развој, образовање, науку и развој кадрова. У том новом развојном концепту привреде мала привреда мора постати равноправни део „велике привреде“, фактор њеног динамизирања и напретка. Са друге стране, за овај развој неопходно је обезбедити и активирати средства привреде и грађана. То се може постићи, међутим, само ако се обезбеде разни облици стимулација. Пре свега, издавањем акција, обвезница и других хартија од вредности. Дугорочна штедна кроз полисе осигурања живота и акумулација средстава путем развоја осигурања

гурања уопште у томе имају огроман значај, а афирмација полиса осигурања као хартије од вредности несумњиво велику улогу.

29. Јединствен став југословенских правних писаца је да полиса пловидбеног осигурања није хартија од вредности због тога што јој недостају четири обележја која одређују правно својство хартије од вредности⁽¹⁵⁾. Прво, на полису се не може применити једно од обележја основног начела меничног и чековног права — начела инкорпорације. Према томе начелу правна обавеза (менична) не може да настане без меничног писмена, с обзиром да код менице све изјаве у њој и менично писмено чине једну целину. Код менице, дакле, њен ималац своје право заснива на самој меници. Осигураник, међутим, своје право не заснива на полиси, него на уговору о осигурању (подсетимо да је уговор о пловидбеном осигурању консенсуални уговор, а издавање полисе обавеза осигураваача из закљученог уговора). Друго, полиса нема у потпуности својство негоцијабилности, јер се не може пренети пре наступања осигураног случаја на било које лице, већ на оно које може бити осигураник (чл. 697/1. ЗУП). Треће, осигураваач, за разлику од дужника по хартији од вредности, може новом повериоцу (доносиоцу полисе) да упутити исте приговоре из закљученог уговора о осигурању које има према уговарачу осигурања (чл. 697/3. ЗПУП-а). Четврто, право из осигурања код полисе пловидбеног осигурања могуће је остварити и без њеног поседовања. Када је она изгубљена или уништена њеној се амортизацији не приступа, већ осигураваач обавезу извршава осигураннику на основу доказа осигураника о томе да је она извесно изгубљена или уништена и пруженог одговарајућег обезбеђења (гаранција и сл). Такав уступак обележју начела инкорпорације садржан је у чл. 696/4, ЗПУП-а.

30. У одговору на истакнуте примедбе концентрисаћемо се на прво и четврто обележје које одређују правно својство хартије од вредности.

Издавање хартије од вредности је релевантно за настајање имовинског права садржаног у хартији само код неких хартија од вредности (нпр. менице, чијим издавањем тек настаје право за њеног имаоца да потражује одређену новчану суму од дужника). Овакве хартије код којих се тек издавањем исправе ствара (настаје) право садржано у хартији од вредности називају се конститутивним хартијама од вредности. Код других право из хартије постоји још пре него што је она издата. Пошто је право које је садржано у таквој хартији од вредности постојало и пре њеног издавања, односно инкорпорисању тог права у хартију од вредности. Ова група хартија, као што је познато у науци о хартијама од вредности, назива се због ове своје особине неконститутивним хартијама од вредности (нпр. складишница). Полиса, према томе, такође спада у ред неконститутивних хартија од вредности онда када она нема својство форме уговора о осигурању. То је управо случај са полисом пловидбеног осигурања лица када је уговор о осигурању закључен на основу писмене понуде уговарача и ћутања осигураваача (чл. 901/2-4. ЗОО) или изменом писама (чл. 900/2. у вези са чл. 72. ЗОО). Дакле, одсуство разматраног обележја начела инкорпорације као правног својства хартије од вредности не може се узети као разлог да се полиси оспори правна природа хартије од вредности. То је одавно прихваћено у науци о хартијама од вредности. Треба, затим, истаћи да према споразуму осигураваача и осигураника закључење уговора у форми полисе пловидбеног осигурања може бити предвиђено као услов његове пуноважности. Код тих осигурања, осигураник заснива своје право на полиси и начело инкорпорације код ове полисе долази до пуног изражаја.

Такође, и околност да право из уговора о пловидбеном осигурању може бити остварено и без полисе када је она изгубљена не значи повреду принципа инкорпорације које полиси или било којој другој исправи одузима својство хартије од вредности. Амортизација хартије од вредности, већ сама по себи, представља уступак овом начелу и не одузима једној писменој исправи својство такве хартије. Амортизацијом се изгубљена хартија од вредности одлуком суда оглашава неважећом. Правно дејство правоснажног решења суда о оглашавању хартије од вредности (на пример, менице) неважећом састоји се у томе да на основу њега дефинитивно престају права из хартије од вредности. Право из хартије је ње-

(15) Д. Павић, *op.cit.*, стр. 129—130; П. Шулцејн, *op.cit.*, стр. 174.

ном амортизацијом, дакле, дефинитивно раздвојено од саме исправе и начело инкорпорације суспендовано. Оно се даље остварује на основу судске одлуке, а не више на основу хартије од вредности, јер је она дефинитивно изгубљена. Подсетићемо још да амортизација није битно правно обележје према југословенском позитивном праву хартије од вредности. Амортизација није обавезан правни поступак код изгубљене хартије од вредности. Он се не спроводи код хартије на име или по наредби кад је то посебним законом предвиђено (чл. 260. ЗОО). Један од тих случајева кад се не спроводи амортизација је управо предвиђен за полису пловидбеног осигурања у чл. 696/4. ЗПУП.

Остали приговори који се упућују полиси пловидбеног осигурања су они којима се оспорава и својство хартије од вредности полиси копненог имовинског и полиси осигурања лица. Ми смо у својој критици тих приговора који се наводе као разлози због којих се полиси не може одредити природа хартије од вредности били довољно опширни и јасни у погледу аргументације, и није потребно да се на њу враћамо (No. 20—23). Према томе, наш је закључак да је у југословенском позитивном праву и полиса пловидбеног осигурања хартија од вредности.

Dr Jovan Slavnić
Professor at the Faculty of Economics in Novi Sad

LEGAL NATURE OF INSURANCE POLICY IN YUGOSLAV LAW (Summary)

The author elaborates in the beginning the notion of policy and its characteristics, to be followed by constituent elements and sources of law covering it. Second section deals with policy as a form of contract of insurance, while the third one is dedicated to policy as evidence on creation and contents of concluded contract of insurance. Fourth section is an elaboration of policy as a document of debt, while the fifth one treats it as an identification paper; sixth section deals with the policy's character as securities. All these characteristics of insurance policy are treated separately for the inland property insurance — as regulated by the Law of Obligation Relations, and for the navigation insurance — as established by the Law of Internal Waterways and Sea Navigations.

Considering principal problems of insurance policy, the author emphasizes the problem of policy as valuable paper (securities) in Yugoslav law. He challenges conception prevailing in that law according to which insurance policy is an identification document and does not enter the sphere of securities, although the argumentation is based only on abstract foreign law solutions in this respect, instead of being based on principles set forth by Article 257 of the Law of Obligation Relations. This category of so-called qualified identification papers is not recognized by Yugoslav law. The author also criticizes the practice of insurance companies which do not issue policies as transferable papers, as provided for by Article 902/6 of the above Law.

Dr Jovan Slavnić
professeur à la Faculté économique de Novi Sad et
professeur à la Haute école d'économie et d'informatique de Belgrade

LA NATURE JURIDIQUE DE LA POLICE D'ASSURANCE DANS LE DROIT YUGOSLAVE

Résumé

Dans la première partie, l'auteur analyse la notion de police et ses caractéristiques, ainsi que les composantes de la police et les sources des droits dans lesquels elle est réglementée. Dans la deuxième partie, il se penche sur la police comme forme de contrat d'assurance. La troisième partie est consacrée à la police comme moyen de preuve de la création et du contenu du contrat passé sur

l'assurance. La quatrième partie est consacrée à l'examen des caractéristiques de la police en tant que document de dette, alors que la cinquième partie est consacrée à la police en tant que titre de légitimation. Dans la sixième partie, l'auteur examine la police comme titre de valeur. Chacune de ces caractéristiques de la police est examinée du point de vue de l'assurance terrestre des biens, et du point de vue de l'assurance des personnes et du point de vue de l'assurance fluviale et maritime; l'auteur examine donc séparément les caractéristiques de la police par rapport à la Loi sur les obligations, qui réglemente la question de la police d'assurance terrestre des biens et l'assurance des personnes d'une part, et le régime juridique de la police d'assurance fluviale et maritime, réglementée par la Loi sur la navigation fluviale et maritime.

L'auteur expose ses vues sur les principaux problèmes qui apparaissent au sujet des caractéristiques de la police dans le droit yougoslave et, dans ce contexte, il consacre la plus grande attention aux caractéristiques de la police en tant que titre de valeur. En analysant toutes les remarques faites au sujet de la police en vue de contester son caractère de titre de valeur, l'auteur accorde la plus grande attention aux arguments de l'opinion dominante dans la littérature yougoslave selon laquelle la police d'assurance est considérée comme titre de légitimation dont la nature juridique est fondée non pas sur les caractéristiques juridiques de ces titres définies par l'article 257 de la Loi sur les obligations, mais sur certaines caractéristiques juridiques abstraites admises généralement dans le droit comparée pour les titres de légitimation qualifiés qui ne sont pas admis dans le droit positif yougoslave. L'auteur consacre une grande partie de son article à la critique de la pratique des compagnies d'assurance yougoslaves, qui ne délivrent pas de polices comme titres négociables nominatifs, à ordre ou au porteur, ce qui est prévu par le droit yougoslave dans l'article 902/6 de la Loi sur les obligations, mais uniquement comme titres de légitimation nominale.

de ce pays, obtient une part qui est inférieure à celle qu'il obtiendrait si la loi du pays était appliquée. Le but du prélèvement est d'assurer que le citoyen du pays obtienne dans les biens qui se trouvent sur le territoire du pays, la différence entre la valeur des biens qui lui revient aux termes de la loi étrangère méritoire et la valeur des biens qu'il obtiendrait si le droit du pays était méritoire. Cependant, dans les droits dans lesquels il est appliqué, le prélèvement est violemment critiqué, car il présente de nombreux défauts, et que suite au développement des autres instituts juridiques internationaux (l'ordre public, la rétorsion, l'envoi en retour etc.), il a été pratiquement dépassé. A la différence de la plupart des théoriciens, l'auteur du présent article considère que le prélèvement n'existe pas dans le droit yougoslave. Il existe en effet un instrument juridique, la rétention des biens héréditaires, qui est en apparence semblable au prélèvement, mais dont les conséquences sont tout à fait différentes. A la différence du prélèvement, la rétention des biens héréditaires permet la rétention provisoire de certains meubles faisant partie de l'héritage, et cela uniquement jusqu'au passage en force de la chose jugée par le tribunal étranger. C'est pourquoi on ne pourrait parler de prélèvement dans le droit yougoslave que si l'on considère ce terme au sens le plus large, comme un concept général comprenant les instruments juridiques semblables au prélèvement, tels que la rétention des biens héréditaires.